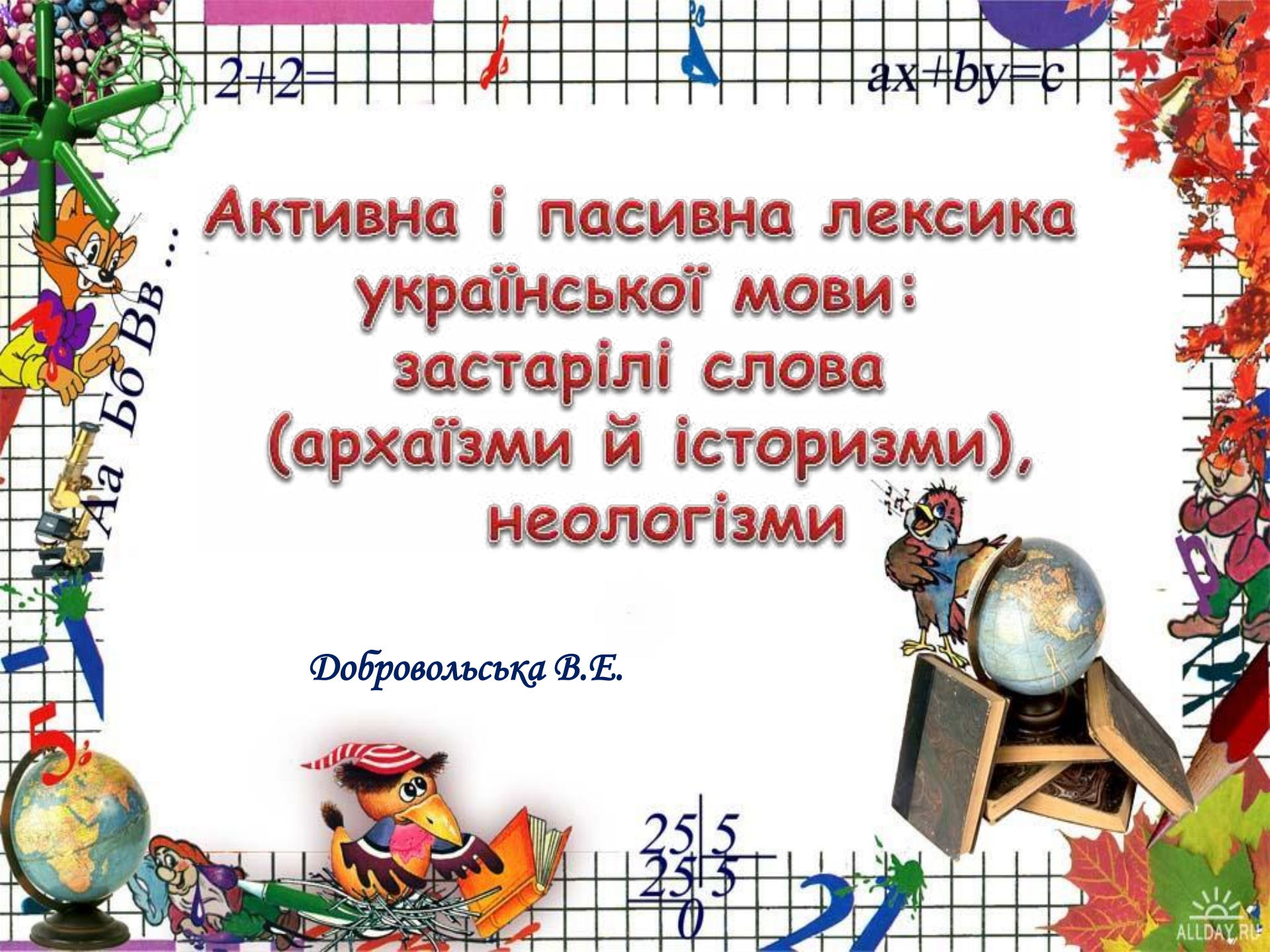

$$2+2=$$

$$ax+by=c$$

Активна і пасивна лексика української мови: застарілі слова (архаїзми й історизми), неологізми

Добровольська В.Е.

На уроці ти

- ❖ дізнаєшся, як поділяється лексика за частотою вживання в мовленні;
- ❖ навчишся розрізняти слова, що є в повсякденному вжитку і ті, які рідко використовуються в мовленні;
- ❖ виконаєш практичні вправи .

Згадай!

Лексикологія — ...

розділ науки про мову, що вивчає
лексику

Лексика — ...

словниковий склад мови

*Як поділяється лексика української мови
за походженням?*

незапозичені й запозичені слова

Лексика за частотою вживання поділяється на

АКТИВНУ

ПАСИВНУ

Лексика немов дзеркало. Коли ти стоїш перед ним, то воно відображає тебе самого, всі предмети поряд і довкілля. Ці постійно присутні відображення дійсності і є активною лексикою. Якщо розмістити таке дзеркало навпроти вікна у вагоні поїзда, що мчить у майбутнє, то ти, із звичними тобі предметами, все одно будеш відображатися в ньому, а от довкілля буде мінятися. І чим швидше їде поїзд, тим швидше буде мінятися пейзаж за вікном. Тобто, якщо повернутись до мови, то одні слова будуть виникати, а інші зникати.

До **активної** лексики сучасної української мови належать загальнонародні слова, які не мають ознак застарілості: *земля, світло, вільний, білий, п'ять, писати, завтра, тут*, а також слова і терміни, що широко використовуються в різних спеціальних галузях науки, техніки, культури: *лексикологія, теодоліт, інтеграл*.

До **пасивної** лексики мови належать слова, які вже (або ще) рідко вживаються. Сюди належать усі застарілі слова і нові слова, які недавно виникли і ще не ввійшли до загальнолітературного вжитку.

Застарілі слова

жандарм, очіпок, ночви

Неологізми

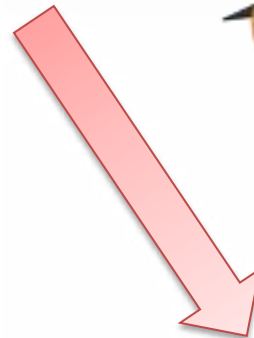
спікеріада, ваучеризація

Застарілі слова

АРХАЇЗМИ — це застарілі слова, що є назвами різних предметів і явищ, які мають певне найменування в сучасній мові: *всує (марно), ланіти (щоки), уста (губи)*

ІСТОРИЗМИ — це слова, що вийшли з ужитку разом із тими предметами, які вони називали: *рогатина, алтин, аршин, десятина, жупан*

✓ Прочитай речення. Поясни значення виділених слів (для перевірки натисни на слово). Чи є вони активно вживаними?

1. Багато **спудеїв** духовних семінарів **пїтами** були, народ оспівували по-своєму. 2. Верига, в святковому **жупані** червоного сукна, біля **каганця** читав святе письмо, переписане од руки (П. Панч).

КАГАНЕ́ЦЬ, нця́, ч.

Невеличкий світильник, що складається з гнота та посуду, у який наливається олія, лій чи гас. *В хаті каганець ледве-ледве світив* (Вовчок, І, 1955, 267).

✓ Добери до поданих архаїзмів відповідні слова, що вживаються в сучасній мові.

Злото —	золото
Уста —	губи
Град —	місто
Рече —	говорить
Перст —	палець

Для
перевірки
тисни тут

✓ Розподіли слова: в одну колонку архаїзми, в другу — історизми.

*Шаровари, град, аероплан, очіпок, ланіти (щоки),
гетьман, страж, вої (воїн).*

Архаїзми	Історизми
Вої	Шаровари
Ланіти	Аероплан
Град	Гетьман
Страж	Очіпок

Для
перевірки
тисни тут

До пасивного словника, як правило, належать і *неологізми* (гр. новий) — нові слова, на позначення нових реалій, що виникли в процесі розвитку суспільного життя. Згодом більшість із них стають загальноновживаними: *космодром, радіотелемеханіка, відеомагнітофон, інтернет*.

Багато неологізмів створюються в художніх текстах. Це авторські неологізми. Вони не набувають загальноновживаного характеру, але у своїх текстах забезпечують їх образність (*лірити, трояндо-шовково* (П. Тичина), *дипломатити, залізно* (М. Рильський), *ясінь, гречінь* (А. Малишко), *піднебесність, заокеанець, всніжити, зашовковитися* (М. Стельмах) й ін.).

Перевір себе

✓ У якому рядку всі слова належать до неологізмів?

А менеджмент, боулінг, метрополітен, космодром;

Б менеджер, телебачення, місяцехід, генотип;

В іміджмейкер, гласність, приватизація, депутат;

Г геном, клон, віртуальний, інтерактивний;

Д банкінг, спікер, дайвінг, кришеник.

✓ Усі слова-архаїзми в рядку

А булава, пірнач, бенкет;

Б курінний, сотник, хоругва

В рать, глаголити, воліти;

Г очіпок, свита, абетка;

Д офірувати, жриця, фараон.

✓ У якому рядку всі слова історизми?

А боярин, челядь, волость, лакей;

Б вельможа, війт, район, командир;

В дворянин, городовой, ратуша, ватажок;

Г кріпак, десятник, лихвар, лікоть (міра довжини);

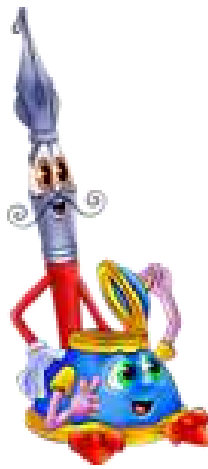
Д депутат, осавула, бондар, гульден.

✓ **Знайди слова пасивної лексики**

1. Йшли **списники**, **мечники**, **лучники**, **сховавши** в **колчани** рій бистрих стріл — разючий дощ війни (*М. Бажан*). 2. ...Як бувало **во дні они**, **возвисили** свій Божий **глас**; Німим **отверзуться** **уста** ... (*Т. Шевченко*) 3. І так щодня, щовечора, щоранку. Так **щодуші!** — мигтять у всі кінці (*Л. Костенко*).

ВІТАЮ!

Ти прекрасно справляєшся

із завданнями.

Успіхів!

Автор презентації

*Вивчити правила, вміти пояснювати як
лексика активна, як пасивна.*

